

3.

Ontwikkeling per maatschappelijk domein

Dit hoofdstuk gaat in meer detail in op 14 verschillende maatschappelijke domeinen die van belang zijn voor duurzame ontwikkeling. Deze zijn opgebouwd uit een of meer thema's, dezelfde die voorkomen in de dashboards (zie hoofdstuk 2). In 3.0.1 wordt een overzicht gepresenteerd van de indicatoren voor de verschillende maatschappelijke domeinen. Dit hoofdstuk zal bij de bespreking van de diverse beleidsdomeinen nader ingaan op deze aandachtsgebieden.

De verdeling van de thema's over de maatschappelijke domeinen is een andere, meer praktijkgerichte dan die over dashboards. Doordat in afzonderlijke dashboards aandacht wordt besteed aan het 'hier en nu', 'later' en 'elders', komen sommige thema's in meerdere dashboards voor: zo is opleiding zowel in het heden als voor de toekomst van belang. In dit hoofdstuk komt elk thema slechts op één plek terug. Het schema van 3.0.2 geeft de verdeling van de thema's over dashboards en domeinen.

In de beschrijving per maatschappelijk domein worden naast hoofdindicatoren ook subindicatoren gebruikt.¹⁾ Hierdoor ontstaat een completer beeld. Hoofdindicatoren geven vaak de algemene stand van zaken weer, maar lenen zich niet altijd voor beleidsbeïnvloeding. Om vooruitgang te boeken binnen een thema moeten doorgaans onderliggende zaken worden aangepakt. Bij een subindicator gaat het vaak om zaken die wel beïnvloedbaar zijn door beleid. Denk bijvoorbeeld aan overgewicht (een subindicator) dat wel kan worden beïnvloed door overheidsmaatregelen en van belang is voor de gezonde levensverwachting (de hoofdindicator).

In dit hoofdstuk komen ook de beleidsdoelen aan de orde, voor zover deze voor een bepaald thema zijn gesteld. Tevens wordt, waar mogelijk, Nederland vergeleken met de Europese Unie.

¹⁾ In de Annex staan alle achterliggende cijfers vermeld. Hier kan ook worden nagegaan wat het meest recente cijfer is, of op basis van welke tijdreeks uiteindelijk is bepaald of een indicator de kleur groen, geel of rood in het dashboard heeft gekregen.

3.0.1 Scores van Nederland op maatschappelijke domeinen van duurzaamheid

Samenvatting van NL

Welvaart

Klimaat en energie

Lokale milieukwaliteit

Biodiversiteit en landschap

Gezondheid

Wonen en woonomgeving

Mobiliteit

Veiligheid

Sociale participatie en vertrouwen

Opleiding en kennis

Materiële welvaart en economie

Financiële houdbaarheid

Handel, hulp en grondstoffen

Ongelijkheid

Samenvatting van NL in EU

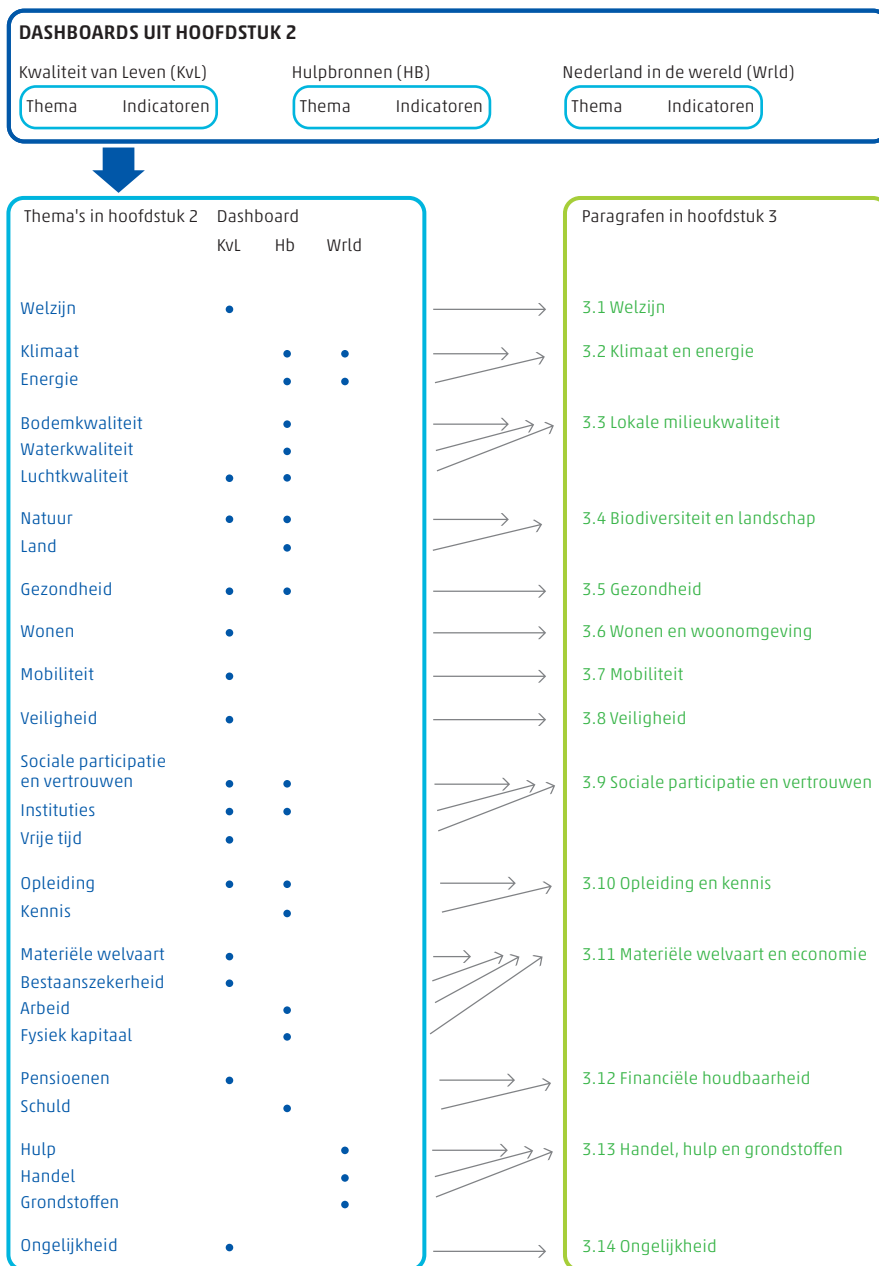

- trend met negatief effect duurzaamheid, of lage internationale positie
- neutraal of onbekend effect van trend op duurzaamheid, of gemiddelde/ gelijkblijvende internationale positie
- trend met positief effect op duurzaamheid, of hoge internationale positie
- geen data beschikbaar voor vergelijking met andere EU landen

Noot: Elk cirkeldiagram is opgebouwd uit een aantal indicatoren (zie hoofdstuk 2 en de Annex). Het aantal indicatoren is niet voor alle cirkels gelijk. Elke indicator krijgt een kleur: rood, geel, groen of grijs (zie legenda). De kleuren geven overigens geen inzicht in de grootte van verschillen tussen landen.

3.0.2 De verdeling van thema's over dashboards en maatschappelijke domeinen

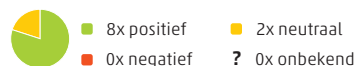
3.1 Welzijn

3.1.1 Overzicht thema Welzijn

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

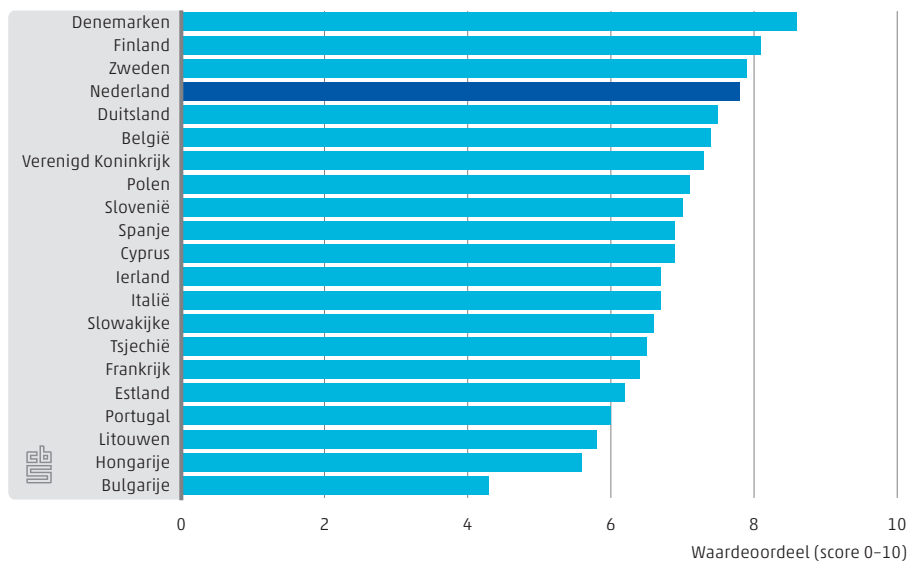

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Welzijn	
↔	Tevredenheid met het leven	4 (21)
	Gezondheid	
↔	Zelfgerapporteerde gezondheid	3 (27)
	Wonen	
↑	Tevredenheid met woning	8 (28)
	Onderwijs	
↑	Tevredenheid met opleiding	17 (28)
	Vrije tijd	
↑	Tevredenheid over vrije tijd	5 (28)
	Bestaanszekerheid	
↓	Eigen financiële situatie	13 (28)
	Veiligheid	
↑	Onveiligheidsgevoelens	5 (21)
	Ongelijkheid	
↔	Tevredenheid over inkomensongelijkheid	2 (20)
	Instituties	
↔	Vertrouwen in instituties	3 (30)
	Natuur	
↔	Tevredenheid over groene ruimte	7 (28)

- Het algemene welzijnsniveau in Nederland is hoog, en dat verandert nauwelijks. Het leven wordt gewaardeerd met een rapportcijfer van bijna een 8 en 80 procent van de Nederlanders vindt de eigen gezondheid goed of zeer goed. In het afgelopen decennium is de tevredenheid over een aantal onderdelen van het leven licht toegenomen.
- Vergeleken met andere Europese landen is het welzijnsniveau in Nederland hoog. We behoren tot de Europese middenmoot als het gaat om de tevredenheid met de opleiding en de eigen financiële situatie, voor alle overige hier opgenomen indicatoren behoren we tot de groep landen met de beste scores.

- Nederlanders oordelen in 2013 negatiever over hun eigen financiële situatie dan in 2000. Het percentage mensen dat tevreden is met de eigen financiële situatie is in deze jaren gedaald van 92 procent tot 71 procent. Het hebben van een baan geeft op dit moment geen financiële zekerheid. Door de verslechterde economische situatie zijn huishoudens steeds minder zeker over het behoud van hun baan en inkomen. Ook andere factoren hebben mogelijk invloed op de toekomstige financiële situatie. Zo bestaat er onzekerheid rondom de Nederlandse pensioenen, is het niet duidelijk hoe de hypotheekrenteaftrek zich in de toekomst gaat ontwikkelen en wordt de zorg steeds duurder. Inmiddels zit dit vertrouwen in 2014 weer enigszins in de lift, hoewel in de tweede helft van 2014 wederom een daling optrad.
- De lagere beoordeling van de eigen financiële situatie valt samen met een sterke daling van de huizenprijzen, een toenemende werkloosheid en een vrijwel gelijkblijvend niveau van de gemiddelde koopkracht. Als reactie op de toenemende onzekerheid over hun financiële situatie gaan steeds meer Nederlandse huishoudens sparen. Medio 2014 zijn de huizenprijzen weer aan het stijgen en daalt de werkloosheid ook.

3.1.2 Tevredenheid met het leven naar land, 2012

Bron: ESS.

3.2 Klimaat en Energie

3.2.1 Overzicht thema 'Klimaat en Energie'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

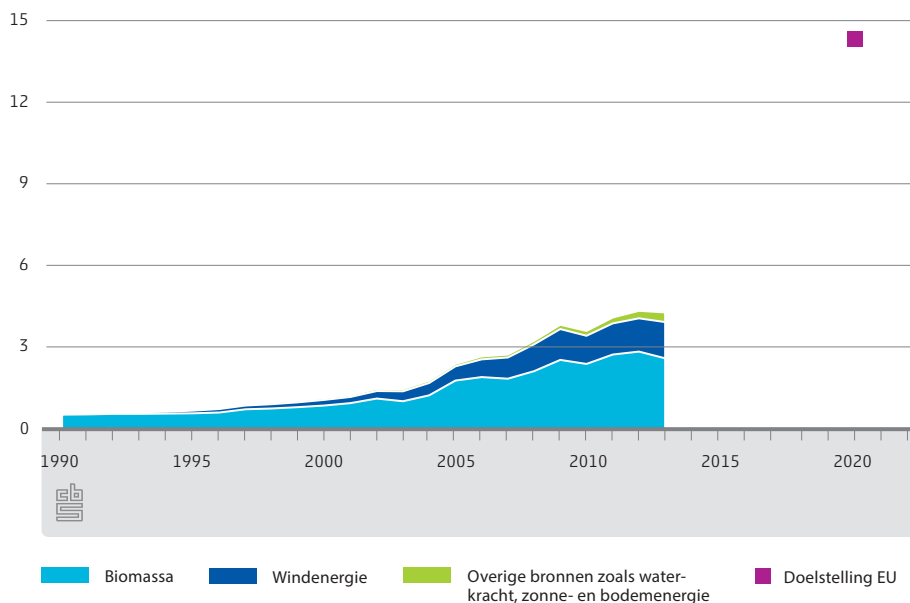

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Klimaat	
↕	Historische CO ₂ -emissies	13 (17)
↕	Emissiehandelsbalans	?
↓	Broeikasgasemissies per inwoner	23 (28)
↓	Broeikasgasintensiteit (energieverbruik)	10 (28)
↓	CO ₂ -emissies	24 (28)
↓	Broeikasgasen-intensiteit (economie)	8 (28)
	Energie	
↓	Energiereserves	6 (13)
↕	Hernieuwbare energie	25 (28)
↕	Uitputting energievoorraad	?
↔	Bruto binnenlands energieverbruik	24 (28)
↓	Energie-intensiteit van de economie	13 (28)
	Energie internationaal	
↓	Invoer energie	14 (28)

- De uitstoot van broeikasgassen per inwoner is in Nederland vrij hoog. Nederland neemt de 23^e positie in op de EU ranglijst. Vanaf 2005 zijn deze emissies met gemiddeld 1,6 procent per jaar afgenomen.
- Door het verbruik van de eigen energievoorraden zal de afhankelijkheid van Nederland van andere landen op termijn toenemen, tenzij alternatieve energiebronnen worden aangeboord.
- Het aandeel hernieuwbare energie in Nederland is sinds 2000 verdrievoudigd, maar is laag vergeleken met andere landen. Nederland heeft in Europees verband zichzelf als doel gesteld het aandeel hernieuwbare energie in Nederland te verhogen naar 14 procent. In 2013 was dat aandeel 4,5 procent.

3.2.2 Hernieuwbare energie in Nederland

% van het totale energieverbruik

3.3 Lokale milieukwaliteit

3.3.1 Overzicht thema 'Lokale milieukwaliteit'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

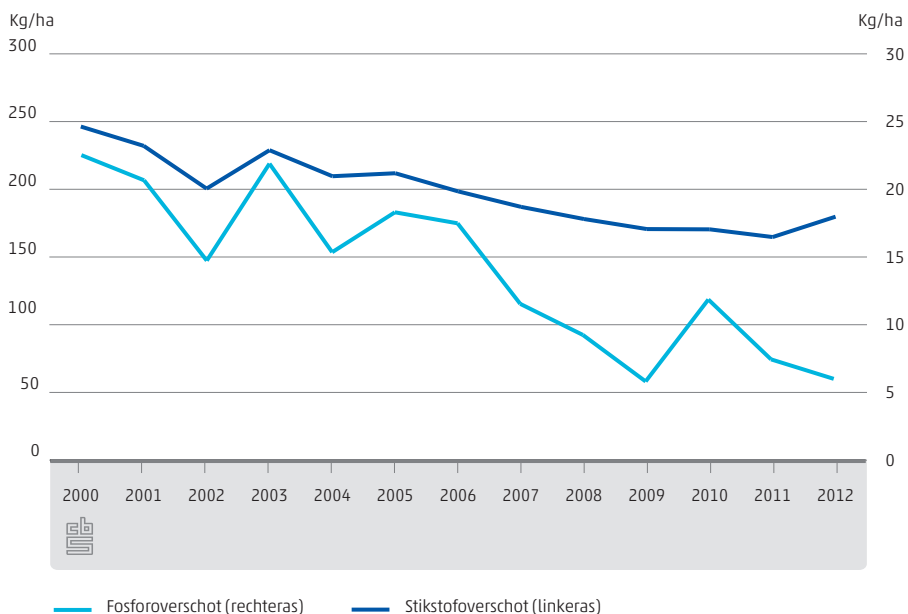

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Bodem	
↓	Fosforoverschot bodem	24 (27)
↓	Stikstofoverschot bodem	25 (26)
	Water	
↔	Kwaliteit oppervlaktewater	23 (23)
↔	Oppervlakte- en grondwaterwinning	9 (13)
	Lucht	
↓	Stedelijke blootstelling aan fijnstof	11 (24)
↔	Blootstelling aan ozon in stedelijk gebied	4 (24)
↓	Emissies van zwaveloxiden	4 (28)

- Door zowel een beperking van de invoer van nutriënten als door vergroting van de afvoer heeft de Nederlandse landbouwsector de omvang van het stikstof- en fosfaatoverschot na 1990 fors weten te verkleinen. Tussen 1990 en 2010 daalde het stikstofoverschot met 45 procent en het fosfaatoverschot met circa 80 procent (PBL, 2012).
- Betrokken op het totale nationale landbouwareaal had Nederland in 2008 het hoogste stikstofoverschot in vergelijking met de omringende landen. Wel is het zo dat de nationale overschotten niet goed onderling vergelijkbaar zijn. De redenering hierbij is dat het aandeel van het Nederlandse landareaal in gebruik voor landbouw groot is en het gebruik intensief terwijl veel andere landen ook veel extensieve landbouwgronden hebben. Daarmee kunnen zij als het ware hun overschot over een groter areaal uitsmeren (PBL, 2012).
- De stedelijke blootstelling aan fijnstof laat een afname zien tussen 1992 en 2012 van 25-30 procent op de stedelijke stations. De door het RIVM gemeten trend in de lucht komt overeen met de trend in de uitstoot in Nederland en Noordwest-Europa. De uitstoot van zwaveldioxide is met 81 procent afgenomen tussen 1990 en 2012. Ook in andere landen is deze stof met succes bestreden.

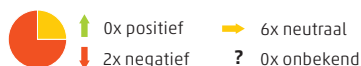
3.3.2 Bodemaccumulatie van fosfor en stikstof

3.4 Biodiversiteit en landschap

3.4.1 Overzicht thema 'Biodiversiteit en landschap'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

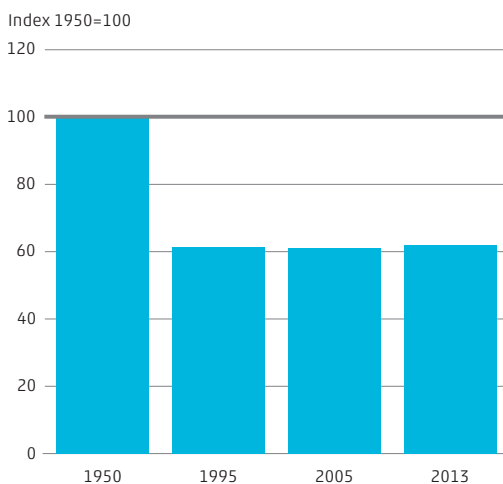

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Land	
↓	Oppervlakte per persoon	27 (28)
↔	Landgebruik t.b.v. consumptie	?
	Land/biodiversiteit	
↔	Biodiversiteitsvoetafdruk	?
↔	Tevredenheid over groene ruimte	7 (28)
↔	Natuurgebieden	22 (23)
↔	Staat van instandhouding	19 (25)
↔	Rode Lijst indicator	?
↓	Vogels boerenland	8 (17)

- Sinds 1950 is circa 40 procent van de soorten bedreigd geraakt en daarom op de Rode Lijst terechtgekomen. Het opstellen van deze Rode Lijst van bedreigde soorten is een internationale verplichting sinds Nederland het Verdrag van Bern heeft geratificeerd. Sinds 1995 is sprake van stabiliteit en recentelijk is zelfs sprake van een zeer kleine stijging in het percentage soorten dat niet wordt bedreigd, van 61 procent in 2005 naar 62 procent in 2013. Aangetekend moet worden dat aquatische soorten zijn ondervertegenwoordigd in de index voor de Rode Lijst en dat mariene soorten geheel ontbreken, op een paar zeezoogdieren na (PBL, 2014).
- De Rode Lijstindex geeft gemiddelde waarden weer. Als wordt ingezoomd op de afzonderlijke soortgroepen wordt duidelijk dat de populatieomvang van zoogdieren, libellen, broedvogels en vooral planten sinds 1995 het meest is verbeterd. Amfibieën en dagvlinders gaan nog in populatieomvang achteruit. Op individueel soortenniveau zijn er echter ook na 2005 nog veel soorten verder in populatie achteruitgegaan in de Rode Lijststatus (PBL, 2014).
  - Op de zogenaamde Rode Lijsten staan de planten- en diersoorten die worden bedreigd of die kwetsbaar zijn. Daarbij wordt per definitie aangenomen dat de soorten in 1950 niet bedreigd zijn. Per jaar is het aantal soorten op de Rode Lijsten van broedvogels, dagvlinders, zoogdieren, libellen, reptielen, amfibieën en hogere planten gesommeerd. De

indicator geeft het omgekeerde weer: het aantal niet-bedreigde soorten als percentage van alle soorten van de zeven soortgroepen samen. Deze indicator vervangt de indicatoren 'Populatie bedreigde RL diersoorten' en 'Populatie niet-RL diersoorten'. De RLI is op veel meer gegevens gebaseerd dan de twee oude indicatoren en betreft tevens niet alleen dieren, maar ook hogere planten. De Rode Lijst Indicator (RLI) sluit tevens beter aan bij de beleidsdoelen van EZ. Het beleidsdoel is om te voorkomen dat soorten bedreigd raken, dus om een zo hoog mogelijk percentage niet-bedreigde soorten te verkrijgen. De oude indicatoren gaven de gemiddelde landelijke trends van soorten weer, zonder die te vertalen in termen van bedreiging (zie: PBL (2014) Monitor Infrastructuur en Ruimte).

3.4.2 Rode Lijst indicator (% niet bedreigde soorten)

Bron: NEM/CBS.

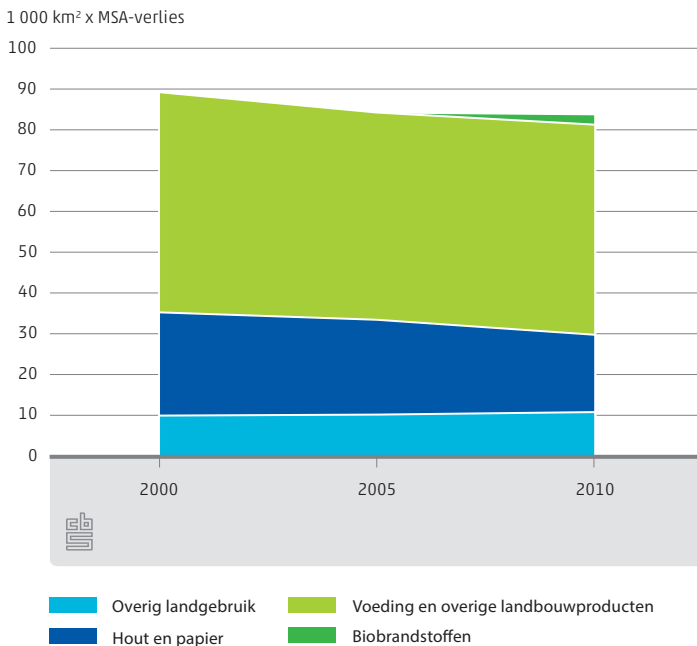
Deze cijfers laten zien dat de biodiversiteit vanaf 1950 fors is afgenomen. Vanaf de tweede helft van de jaren negentig is het aandeel van niet-bedreigde diersoorten constant gebleven.

- De biodiversiteitsvoetafdruk is een maatstaf voor het mondiale verlies aan biodiversiteit als gevolg van Nederlandse consumptie en de hiervoor benodigde productie in Nederland of elders (via import). Om te voldoen aan de Nederlandse vraag naar onder meer voedsel, biobrandstoffen, hout en papier is zowel in ons land als daarbuiten veel grond nodig.
- Het biodiversiteitsverlies is relatief groot voor de productie van voedsel. Voor zowel plantaardig voedsel als dierlijke eiwitten wordt veel gebruik

gemaakt van intensieve landbouwmethoden, waarbij de oorspronkelijke natuur is omgevormd tot productiegrond. Voor de productie van hout en papierpulp gaat relatief minder biodiversiteit verloren, doordat in beheerde en half-natuurlijke bossen het verlies aan oorspronkelijke soorten minder sterk is dan in landbouwgebieden.

- Vanaf 2000 is het biodiversiteitsverlies uitgedrukt in Mean Species Abundance (MSA) iets afgenomen, zij het dat deze afname niet significant is. Deze ontwikkeling kan in de periode 2000-2005 vooral worden toegeschreven aan hogere opbrengsten per hectare in de landbouw. Tussen 2005 en 2010 nam het gebruik van hout en papier af vanwege de economische crisis.

3.4.3 Biodiversiteitsverlies door Nederlandse consumptie

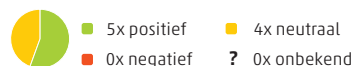
3.5 Gezondheid

3.5.1 Overzicht thema 'Gezondheid'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

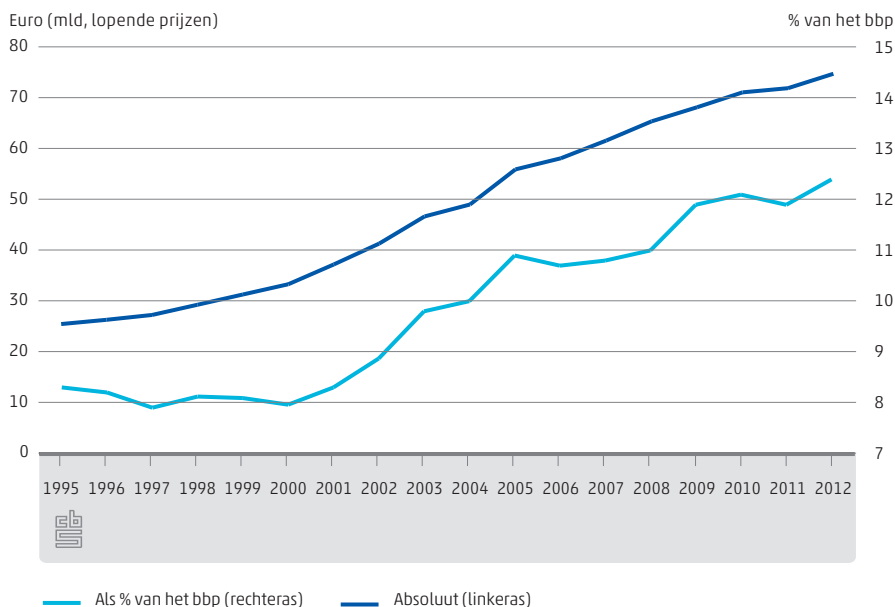

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Gezondheid	
↔	Zelfgerapporteerde gezondheid	3 (27)
↑	Gezonde levensverwachting vrouwen	15 (28)
↑	Gezonde levensverwachting mannen	9 (28)
↑	Levensverwachting vrouwen	13 (25)
↑	Levensverwachting mannen	3 (25)
↔	Psychische gezondheid	8 (28)
↑	Uitgaven gezondheidszorg	1 (28)
↑	Overgewicht	4 (7)
↓	Roken	4 (9)

De levensverwachting is tussen 2001 en 2011 sterk gestegen. Voor mannen iets meer dan voor vrouwen.

- Ruim 80 procent van de Nederlanders beoordeelt zijn gezondheid als goed of zeer goed. De zelfgerapporteerde gezondheid is al jaren stabiel. Nederland blijft hiermee tot de top van Europa behoren, alleen in Cyprus en Zweden beoordelen meer mensen hun gezondheid als goed of zeer goed.
- Uitgaven aan gezondheidszorg worden vanuit een duurzaamheidsoptiek gezien als een investering in een betere gezondheid. Deze uitgaven zijn in Nederland gestegen van 8 procent bbp in 2000 tot 12 procent bbp in 2012. De uitgaven aan gezondheidszorg zijn in Nederland het hoogst van de EU. Dit komt door de uitgaven aan langdurige zorg. De uitgaven aan curatieve zorg in 2012 zijn vergelijkbaar met die in andere landen. Hoewel de trend in de uitgaven stijgend is, is het wel een afzwakkende trend, die ook zichtbaar is in andere landen.
- Leefstijltrends laten een gemengd beeld zien. Het percentage rokers is de laatste decennia gedaald. Het percentage mensen met overgewicht neemt echter toe over de tijd.

3.5.2 Uitgaven aan gezondheidszorg

3.6 Wonen en woonomgeving

3.6.1 Overzicht thema 'Wonen en woonomgeving'

Samenvatting trend van NL

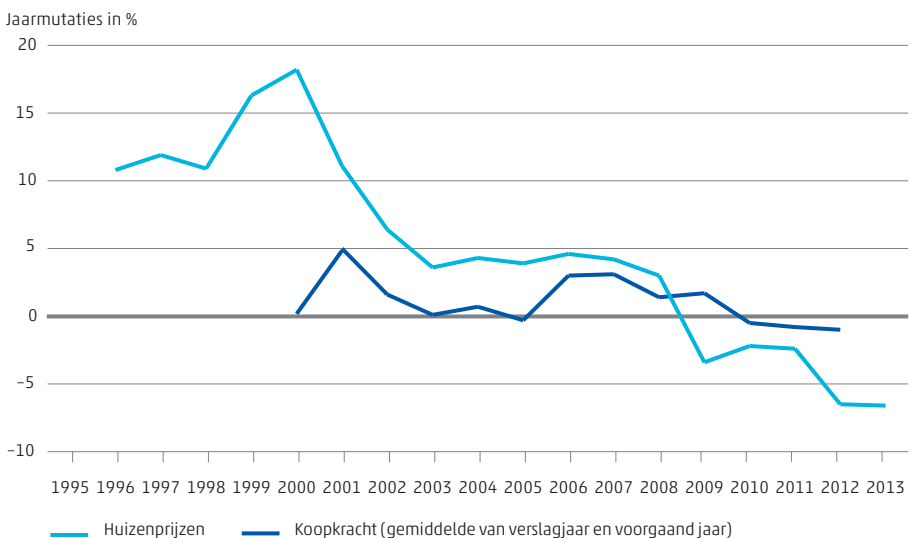
Samenvatting positie van NL in EU

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Wonen en woonomgeving	
↑	Tevredenheid met woning	8 (28)
↔	Kwaliteit van woningen	15 (27)
↓	Onaangenaamheden in de buurt	23 (28)
↔	Te klein behuïsd	2 (28)
↑	Prijsindex bestaande koopwoningen	6 (26)
↑	Gemiddelde maandelijkse huurprijs woningen	?
↓	Totale woonquote (huur en koop)	26 (28)
↓	Ervaring van de woonlasten	3 (28)
↑	Aantal beschikbare woningen	?

- Het aantal beschikbare woningen in Nederland is in vergelijking met 2000 toegenomen. De kwaliteit van de woning is in de laatste jaren nagenoeg constant is gebleven. Ook het aantal gevallen waarin mensen te klein behuist zijn is gelijk gebleven. In vergelijking met andere Europese landen doet Nederland het goed voor wat betreft de behuizing van mensen. Het percentage mensen dat in een te klein huis woont behoort tot de één-na-laagste in Europa, en met de kwaliteit van woningen neemt Nederland op de EU ranglijst een middenpositie in.
- De relatief gunstige ontwikkeling van het aantal woningen en de kwaliteit ervan, wordt ook weerspiegeld in de mate waarin mensen tevreden zijn over hun woning. De mate waarin mensen tevreden zijn met hun woning is in vergelijking met 2000 toegenomen. En in Europees verband scoort Nederland met een 8^e plaats op de EU ranglijst goed. Bij de kwaliteit van de woonomgeving (gemeten in termen van 'onaangenaamheden in de buurt') kan evenwel een kritischer kanttekening worden geplaatst. Ook deze kwaliteit is toegenomen sinds 2000, maar nog steeds scoort Nederland slecht vergeleken met de 27 andere EU landen. Op de EU ranglijst staat Nederland op een 23^e plaats. De relatief hoge bevolkingsdichtheid in Nederland zal zeker van invloed zijn op deze score.
- Nederland behoort tot de landen in Europa waarin burgers de woonlasten als relatief laag ervaren. Dit is een opvallende uitkomst, aangezien de totale woonquote (het aandeel van de totale woonkosten in het besteedbaar huishoudinkomen) tot de hoogste in de Europese Unie behoort.

3.6.2 Huizenprijzen en koopkracht

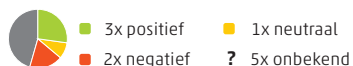
3.7 Mobiliteit

3.7.1 Overzicht thema 'Mobiliteit'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

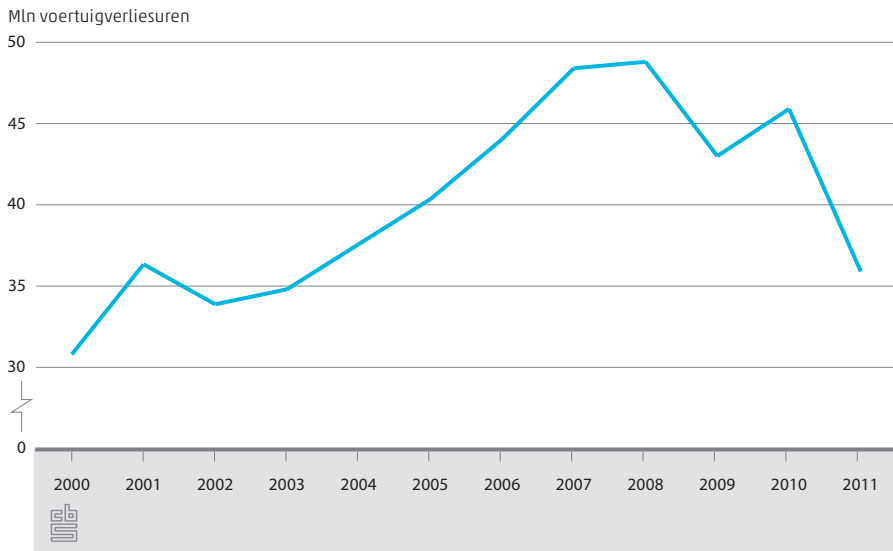
Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Mobiliteit	
↔	Files zijn een persoonlijk probleem	?
↑	Reistijd Woon-werkverkeer	19 (19)
↔	Mobiliteit (algemeen)	?
↑	Autobezit	9 (18)
↑	Tijdverlies files en vertraging	?
↓	Geluidshinder verkeer (weg, rail, lucht)	?
↑	Fietsbezit	?
↑	Autogebruik	3 (28)
↔	Treingebruik	7 (26)
↓	Doden in het verkeer	3 (15)
↑	Railinfrastructuur	17 (17)

- Op 1 januari 2014 stonden er in Nederland 7,9 miljoen personenauto's geregistreerd. Dat waren er iets meer dan begin 2013. Doordat de bevolkingsomvang harder groeide dan het aantal personenauto's, daalde het aantal personenauto's per duizend inwoners voor het eerst sinds 1990.
- In 2013 telde Nederland 570 verkeersdoden, 34 per miljoen inwoners. Sinds 2000 is dit aandeel meer dan gehalveerd. De overheid heeft voor 2020 een verkeersveiligheidsdoelstelling gesteld van maximaal 500 verkeersdoden.
- Het treingebruik in Nederland schommelt als sinds 2000 rond de 9 procent van de afgelegde reizigerskilometers. In 2012 werd 8,8 procent van de totaal reisafstand met de trein afgelegd. In Europa staat ons land op een zevende plaats waar het gaat om treingebruik.

- Het reistijdverlies als gevolg van files en vertraagde afwikkeling is tussen 2000 en 2012 met 5 procent toegenomen als gevolg van vooral de toename van de bevolking, het aantal banen en het autobezit. Beleidsmaatregelen als de aanleg van extra rijstroken en verkeersmanagement droegen met 47 procent bij aan een reductie van het reistijdverlies. Echter, in de periode van 2008 tot 2012 is het reistijdverlies met 32 procent afgenomen. De veranderingen van bevolking, bruto binnenlands product, arbeid en autobezit hebben relatief weinig aan toegevoegd. De afname van reistijdverlies in die periode is vooral het resultaat van beleidsmaatregelen. Extra stroken hebben gezorgd voor een afname van 34 procent en verkeersmanagement voor een afname van 3 procent.

3.7.2 Tijdverlies door files en vertraging

3.8 Veiligheid

3.8.1 Overzicht thema 'Veiligheid'

Samenvatting trend van NL

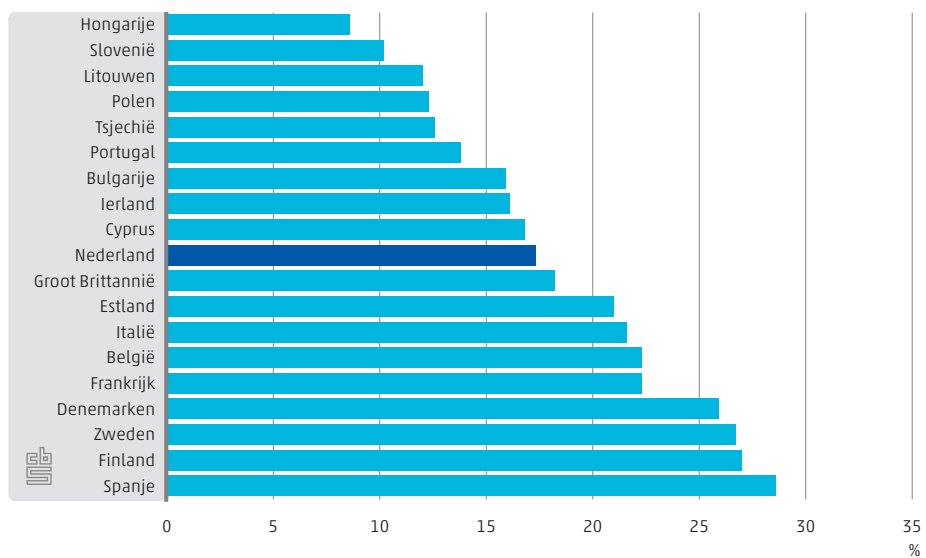
Samenvatting positie van NL in EU

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Veiligheid	
↑	Onveiligheidsgevoelens	5 (21)
↓	Slachtofferschap van misdaad	10 (19)
↓	Geregistreerde misdrijven	?
↓	Aantal geregistreerde moorden	7 (28)
↔	Minderjarige verdachten	17 (18)
↔	Aantal gedetineerden	7 (28)
↑	Overheidsuitgaven aan veiligheidszorg	7 (27)
↔	Aantal politieambten	27 (28)
↑	Vertrouwen in de politie	4 (21)
↑	Vertrouwen in het juridische systeem	3 (18)
↓	Kans op een terroristische aanslag in eigen land	14 (21)

- Het aantal mensen dat zegt slachtoffer te zijn van misdaad is in de afgelopen jaren gedaald. Dit heeft evenwel niet geleid tot een groter gevoel van veiligheid. De laatste jaren gaan mensen zich minder veilig voelen, hoewel Nederlanders zich vergeleken met andere EU burgers nog altijd veilig voelen.
- Het vertrouwen in de politie en het juridische systeem is de laatste jaren gestegen. Vergeleken met andere Europese landen is dit vertrouwen bovendien groot.
- Het aantal minderjarige verdachten van een misdrijf is in vergelijking met 2000 ongeveer gelijk gebleven. Sinds 2007 is er echter een dalende lijn ingezet. Europees gezien is het aandeel minderjarigen onder de verdachten echter nog steeds groot. Nederland neemt hier in de lijst van 18 landen een 17^e plaats in.
- Het aantal politieambten is in Nederland in de afgelopen 10 jaar nauwelijks veranderd. Binnen het politieapparaat neemt wel het 'blauw op straat' toe, sinds 2010. Europees gezien staan we er ook hier slecht voor (24^e plaats in de EU28).

3.8.2 Slachtofferschap van misdaad, 2012

Bron: ESS.

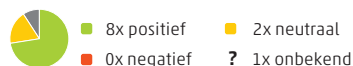
3.9 Sociale participatie en vertrouwen

3.9.1 Overzicht thema 'Sociale participatie en vertrouwen'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

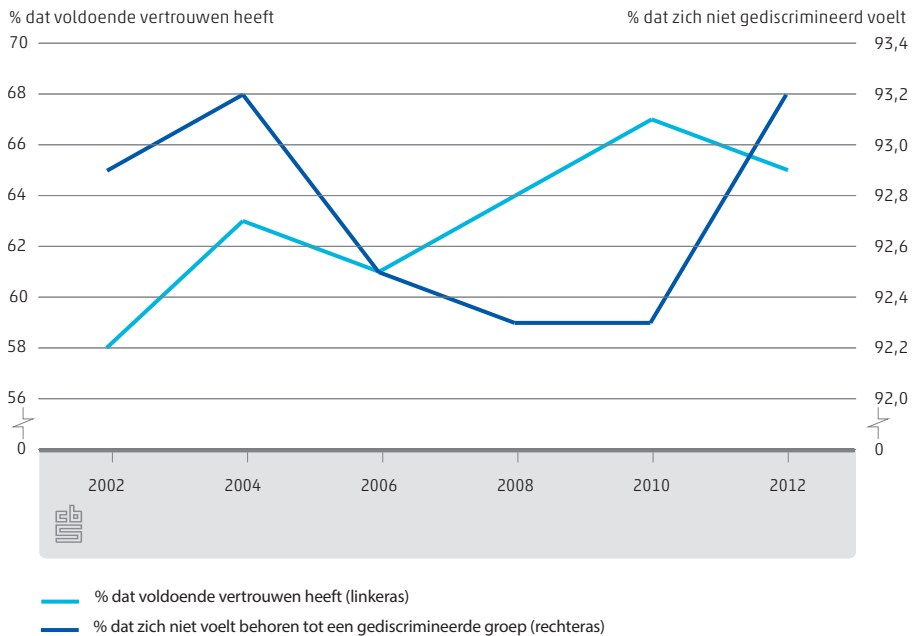
Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Sociale participatie	
↔	Contact met vrienden, familie en collega's	1 (20)
↔	Vrijwilligerswerk	1 (22)
↑	Tevredenheid met familieleven	14 (28)
↑	Tevredenheid met woonomgeving	2 (27)
	Vrije tijd	
↑	Tevredenheid over vrije tijd	5 (28)
↑	Vrije tijd	?
	Discriminatiegevoelens	
↔	Discriminatiegevoelens	10 (20)
↑	Gegeneraliseerd vertrouwen	3 (20)
↑	Oordeel over immigranten	5 (20)
	Instituties	
↔	Vertrouwen in instituties	3 (20)
↔	Opkomst verkiezingen	9 (28)

- Wat betreft de sociale participatie behoort Nederland tot de top in Europa. Meer dan inwoners van andere landen hebben Nederlanders contact met vrienden, familie of collega's. Ook doen Nederlanders in vergelijking met inwoners van de rest van de EU-28 veel vrijwilligerswerk.
- Een licht groeiend aandeel van de Nederlanders is tevreden over de vrije tijd. Toch geeft in 2011 ongeveer 10 procent van de Nederlanders aan zich opgejaagd te voelen.
- Het percentage Nederlanders dat zichzelf deel vindt uitmaken van een groep die wordt gediscrimineerd is de afgelopen jaren stabiel gebleven. Met een

percentage van rond de 7 procent bevindt Nederland zich hierbij in de Europese middenmoot. Het oordeel over immigranten is in vergelijking met het begin van deze eeuw positiever geworden, maar nog altijd is een minderheid van de Nederlanders (46 procent) positief gestemd. Wel behoort dit Nederlandse percentage tot de hoogste in Europa.

- Het vertrouwensniveau is in Nederland, in vergelijking met de rest van de EU-28, bovengemiddeld. Het vertrouwen in instituties is de laatste jaren wel een stuk volatieler geworden. Het vertrouwen in andere mensen ('gegeneraliseerd vertrouwen') is in vergelijking met het begin van deze eeuw daarentegen iets gestegen.

3.9.2 Vertrouwen in anderen (gegeneraliseerd vertrouwen) en gevoelens van discriminatie

3.10 Opleiding en kennis

3.10.1 Overzicht thema 'Opleiding en kennis'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

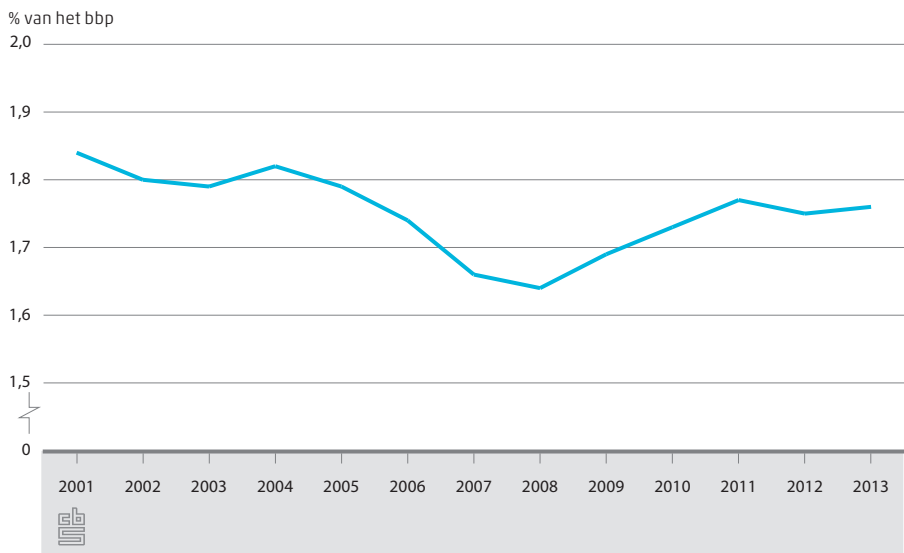

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Opleiding	
↑	Tevredenheid met opleiding	17 (28)
↑	Opleidingsniveau	21 (28)
↑	Hoger opgeleide bevolking	11 (28)
↑	Opleidingsniveau jongeren	21 (24)
↓	Vroegtijdige schoolverlaters	13 (28)
↓	Wiskundevaardigheden	1 (27)
↑	Levenslang leren	5 (28)
↑	Uitgaven overheid aan onderwijs	9 (26)
	Kennis	
↑	Kenniskapitaalgoederenvoorraad	?
↔	Uitgaven aan R&D	10 (27)
↑	Aantal onderzoekers	12 (28)
↑	Wetenschappelijke artikelen	3 (27)
↔	Octrooien	9 (25)
↔	Kennisnetwerken bedrijven	14 (25)

- Het opleidingsniveau in Nederland is ook de afgelopen vier jaar blijven stijgen. In Europees verband is er sprake van een gemengd beeld. Zowel voor wat betreft het gemiddeld opleidingsniveau, als het opleidingsniveau van jongeren bezet Nederland een lage positie op de EU ranglijst (in beide gevallen de 21^e plaats). Voor wat betreft de hoogopgeleiden doet Nederland het een stuk beter (11^e positie), terwijl voor wiskundevaardigheden en levenslang leren Nederland tot de koplopers behoort. Kanttekening bij deze cijfers is wel dat de vraag gesteld kan worden of de definities voor de indicatoren hoger opgeleide bevolking en het opleidingsniveau van jongeren wel identiek zijn voor de diverse landen.
- De vooruitgang in de aanpak van voortijdig schoolverlaten is opvallend. In het schooljaar 2009/2010 vielen er nog 40 duizend leerlingen uit zonder startkwalificatie. In 2012/2013 was dit aantal afgenomen tot rond de 30 duizend leerlingen.

- Uit PISA toetsscores blijkt al geruime tijd dat de vaardigheden van Nederlandse 15-jarigen op de gebieden wiskunde, taal en natuurwetenschappen tot de beste in Europa behoren. PISA is een vergelijkend onderzoek dat in 65 landen wordt uitgevoerd onder een representatieve steekproef. Wel lijken de gemiddelde scores iets af te nemen over de tijd.
- De overheidsuitgaven aan onderwijs als percentage van het bbp zijn de afgelopen jaren licht gestegen. Datzelfde geldt voor de som van de publieke en private uitgaven aan Research & Development. Hierin werkt door dat de uitgaven vrij constant zijn gebleven maar dat de noemer (het bbp) in 2012 afnam.
- De kwantiteit en kwaliteit van in Nederland geproduceerde wetenschappelijke artikelen blijft toenemen. Nu is dit voor een groot deel een wereldwijd fenomeen. Steeds meer takken van wetenschap adopteren de cultuur van het publiceren van korte stukken in Engelstalige tijdschriften. Bovendien ontstaan er ook steeds meer Engelstalige tijdschriften. Desalniettemin doet de Nederlandse wetenschap het relatief goed. Zo publiceert zij relatief vaak in tijdschriften met hoge impactscores.

3.10.2 R&D-uitgaven

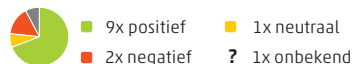
3.11 Materiële welvaart en economie

3.11.1 Overzicht thema 'Materiële welvaart en economie'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Materiële welvaart	
↑	Consumptieve bestedingen	6 (28)
↑	Bruto binnenlands product	5 (28)
↑	Arbeidsproductiviteit	4 (25)
	Arbeid	
↓	Beroepsbevolking	1 (28)
↓	Gewerkte uren	28 (28)
↑	Verwachte aantal werkzame jaren	2 (28)
↔	Arbeidsparticipatiegraad	1 (28)
↑	Werkloosheid	5 (28)
	Fysieke kapitaal	
↑	Fysieke kapitaalgoederenvoorraad	?
↓	Bruto investeringen in vaste activa	22 (27)
↔	Uitgaven aan ICT	7 (21)
	Bestaanszekerheid	
↓	Eigen financiële situatie	13 (28)
↑	Langdurige werkloosheid	6 (28)

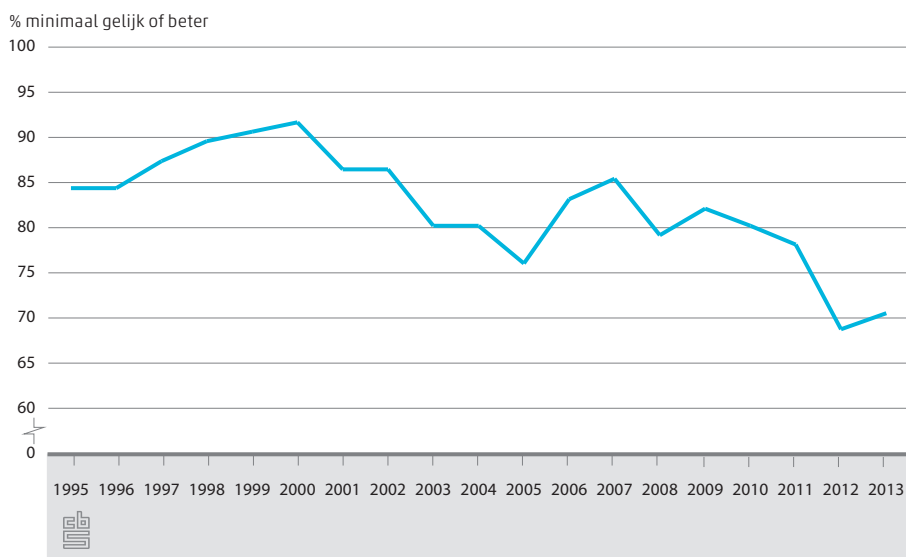
- In 2013 lagen de consumptieve bestedingen van Nederlanders ca. 5 procent hoger dan in 2001. Maar sinds 2009 is er wel een neerwaartse trend zichtbaar. Ten opzichte van het economische piekjaar 2008 zijn de consumptieve bestedingen van huishoudens afgenomen met ongeveer 4 procent. Behalve de daling van het beschikbaar inkomen zijn ook de aanhoudende malaise op de woningmarkt en de toegenomen somberheid over de toekomstige werkloosheid en de eigen financiële situatie van huishoudens belangrijke onderliggende factoren voor de krimp van de consumptie in Nederland.
- Voor het bbp per inwoner in Nederland geldt hetzelfde beeld. De Nederlandse economie werd in de jaren na de uitbraak van de kredietcrisis in 2008 harder

geraakt dan de economieën van de buurlanden. De teruggang was geheel te wijten aan de binnenlandse bestedingen. De consumptie door huishoudens en de investeringen waren in 2012 beduidend lager dan in 2008. Ten opzichte van 2008 is het bbp per inwoner gekrompen met bijna 3 procent. Het niveau is echter wel circa 12 procent hoger dan in 2001. Ook qua bbp per inwoner neemt ons land in Europa nog steeds een hoge positie in.

- De werkloosheid is de afgelopen jaren in Nederland sterk opgelopen. Met vertraging heeft de economische crisis de Nederlandse arbeidsmarkt dan toch hard geraakt. In 2013 was 8,3 procent van de beroepsbevolking werkloos (ILO-definitie). Dat was in 2008 maar 3,8 procent. Europees gezien is de werkloosheid in Nederland echter nog steeds laag. Ook de langdurige werkloosheid (langer dan een jaar werkloos) is opgelopen en kwam in 2013 uit op 2,4 procent. Aan het begin van deze eeuw lag dat percentage ruim onder de 1 procent. Ook de langdurige werkloosheid is naar Europese maatstaven echter laag.
- Het aantal gewerkte uren per inwoner bereikte in 2006 een hoogtepunt. Daarna nam dat af. Nergens in Europa wordt per werkende zo weinig gewerkt als in Nederland. Nederlanders zijn kampioenen deeltijdwerkers. De arbeidsproductiviteit is in Nederland echter hoog ten opzichte van andere EU-landen. Dit betekent dat er per gewerkt uur in Nederland meer toegevoegde waarde wordt gegenereerd dan in veel andere landen. De arbeidsproductiviteit ligt in Nederland bijna 30 procent hoger dan het EU-gemiddelde.
- Het aandeel van de investeringen in het bbp is sinds het uitbreken van de crisis met bijna 4,5 procentpunt gedaald. In 2013 werd door Nederland slechts 18,5 procent van het bbp geïnvesteerd in kapitaalgoederen, het EU-28 gemiddelde ligt op 18,2 procent. Nederland presteert op dit vlak al langere tijd slechter dan veel andere landen.

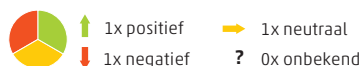
3.11.2 Oordeel consumenten over eigen financiële situatie komende 12 maanden

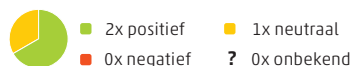
3.12 Financiële houdbaarheid

3.12.1 Overzicht thema 'Financiële houdbaarheid'

Samenvatting trend van NL

Samenvatting positie van NL in EU

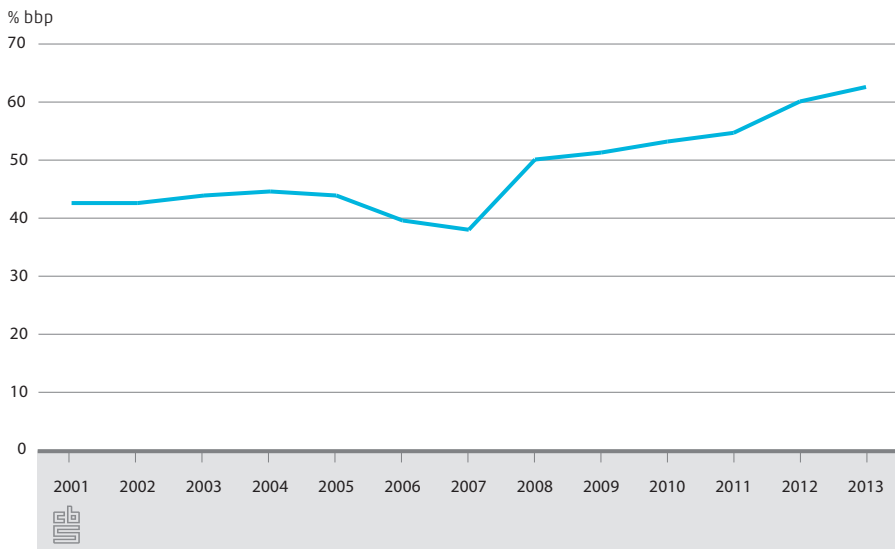

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Financiële houdbaarheid	
↑	Netto financiële positie t.o.v. buitenland	1 (28)
↔	Pensioenen	2 (20)
↑	Schuld van de Centrale overheid	16 (28)

- Naar Europese maatstaven hebben Nederlanders veel pensioenkapitaal gespaard. De besparingen zijn tegen de huidige rentestand echter ontoereikend om te voldoen aan de ambitie om de pensioenen jaarlijks aan te passen aan loon- of prijsstijgingen.

- De Nederlandse bruto overheidsschuld is sinds het uitbreken van de economische crisis in 2008 fors opgelopen.
- De hervormingen en bezuinigingen in de laatste jaren moeten er toe leiden dat het stelsel van collectieve regelingen in de toekomst financierbaar is.
- Nederland heeft een spaaroverschot dat, normaliter, tot een versterking van de financiële positie ten opzichte van het buitenland leidt. Opvallend genoeg laten de statistieken maar in zeer beperkte mate die versterking van de netto financiële positie van Nederland zien. Eerdere cijfers suggereerden hier een verbetering. Maar de recente revisie duidt erop dat een groot deel van de overschotten is verdwenen. Dit 'zwarte gat' van Nederland baart zorgen.

3.12.2 Overheidsschuld Nederland (EMU-schuld)

3.13 Handel, hulp en grondstoffen

3.13.1 Overzicht thema 'Handel, hulp en grondstoffen'

Samenvatting trend van NL

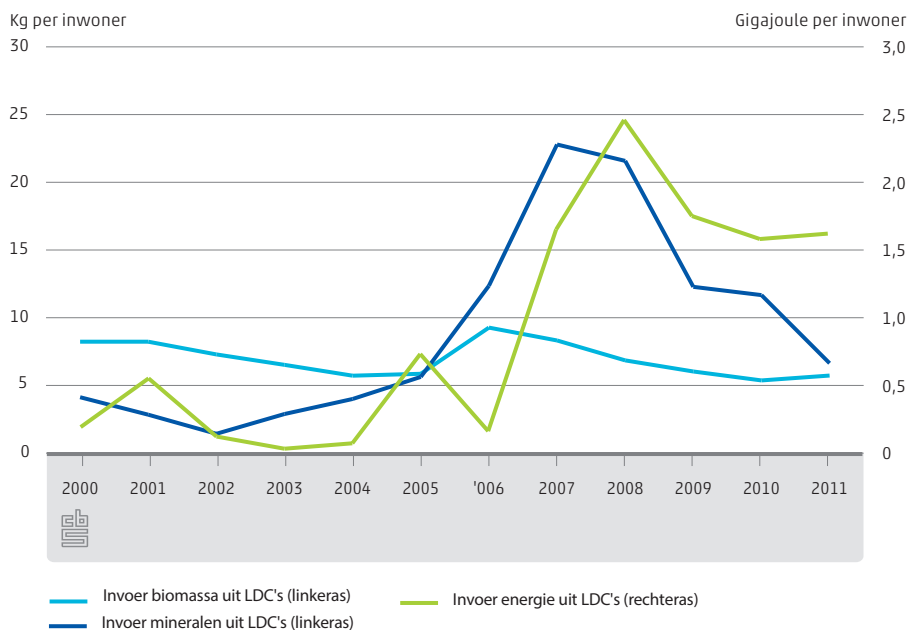
Samenvatting positie van NL in EU

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Hulp	
↔	Ontwikkelingshulp	4 (27)
↑	Overdrachten	4 (28)
	Handel en grondstoffen	
↑	Invoer mineralen	26 (28)
↔	Invoer biomassa	21 (28)
↑	Totale invoer uit LDC's	3 (28)
↑	Invoer energie uit LDC's	24 (28)
↑	Invoer mineralen uit LDC's	20 (28)
↔	Invoer biomassa uit LDC's	22 (28)
↑	Carbon footprint van NL consumptie a.g.v. import	?

- De directe geldstromen naar het buitenland blijven relatief hoog. Er is een toename in de bedragen die Nederlandse migranten naar familieleden en bekenden in het land van herkomst sturen.
- Nederland importeert relatief veel goederen uit ontwikkelingslanden. Vooral wanneer dit bewerkte producten en halffabricaten betreft kan dit inkomen genereren en daarmee bijdragen aan een meer duurzame ontwikkeling in de exporterende landen.
- Vanwege de open Nederlandse economie worden in vergelijking met andere EU landen relatief veel grondstoffen ingevoerd. Nederland is een belangrijke speler in de verwerking van agro-grondstoffen. Voor veel grondstoffen is op de korte termijn nog geen sprake van fysieke schaarste.
- Een klein deel van de totale invoer van natuurlijke grondstoffen komt uit ontwikkelingslanden. Winning van mineralen en productie van biomassa gaat in ontwikkelingslanden relatief vaak gepaard met negatieve sociaal-economische effecten en verlaging van de biodiversiteit. In per capita termen importeert Nederland relatief veel natuurlijk kapitaal, en dan vooral uit de allerarmste landen. Voor wat betreft de invoer uit de ontwikkelingslanden van energie, mineralen en biomassa, neemt Nederland een plaats ver onderin de EU ranglijst in. Hier staat echter tegenover dat Nederland voorop loopt bij het verduurzamen van internationale handelsketens.

3.13.2 Invoer biomassa, mineralen en energie uit LDC's

3.14 Ongelijkheid

3.14.1 Overzicht thema 'Ongelijkheid'

Samenvatting trend van NL

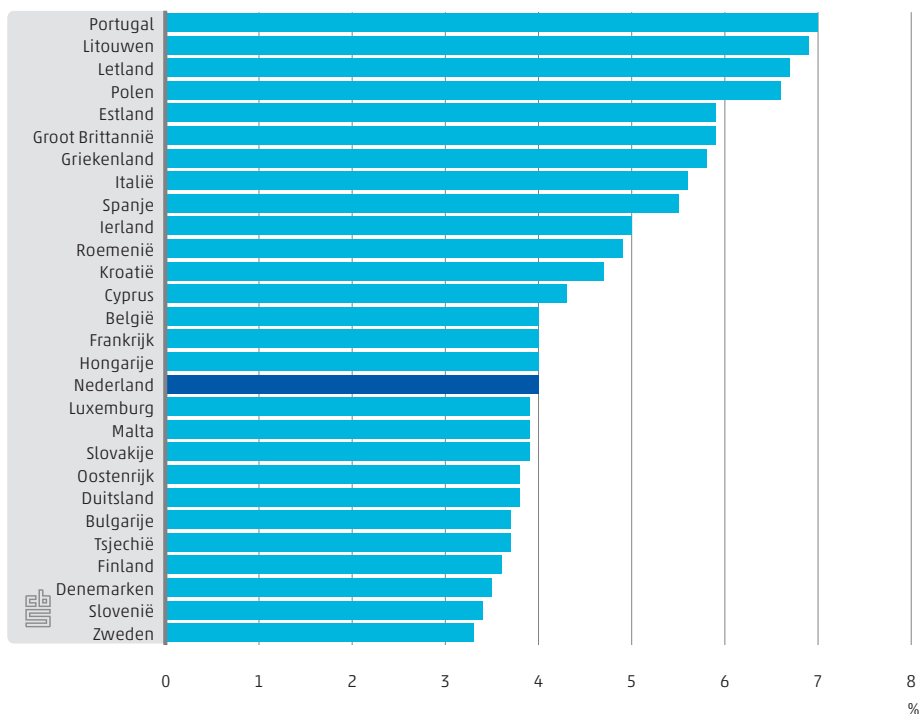
Samenvatting positie van NL in EU

Trend in NL	Thema/indicator(en)	Positie in EU
	Ongelijkheid	
↔	Tevredenheid over inkomensongelijkheid	2 (20)
↔	Inkomensongelijkheid	3 (28)
↓	Inkomensongelijkheid man/vrouw	18 (27)

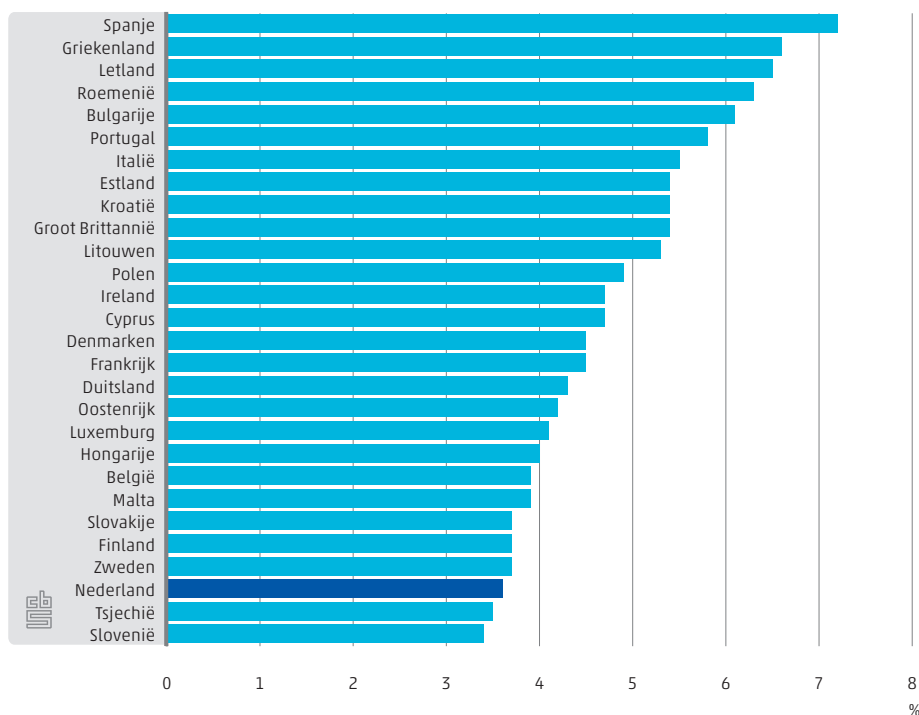
- De inkomensongelijkheid in Nederland is in internationaal perspectief laag en bovendien tamelijk stabiel. Het is opvallend dat waar Nederland qua inkomensongelijkheid in 2005 op een 12^e plek op de EU ranglijst stond (grafiek 3.14.2), nu een positie tussen de meest egalitaire landen wordt ingenomen (grafiek 3.14.3).
- Het jaarloon van vrouwen is gemiddeld lager dan dat van mannen. Voor een belangrijk deel komt dat doordat vrouwen vaker in deeltijd werken dan mannen. Maar ook als we kijken naar de inkomensongelijkheid tussen mannen en vrouwen uitgedrukt als het percentage verschil in *uurloon* is er sprake van ongelijkheid. Mannen verdienen in 2012 bijna 20 procent meer per uur dan vrouwen. In vergelijking met 2000 is deze ongelijkheid echter wel kleiner geworden.
- De tevredenheid over de inkomensverschillen is de afgelopen tien jaar niet veranderd. De inkomensongelijkheid is voor een grote minderheid van de Nederlanders acceptabel en men wil deze handhaven. In Europees perspectief is dat vrij hoog (2e positie op de EU-ranglijst). Ook de feitelijke inkomensverdeling is, zoals gemeten met de Gini-coëfficiënt, in internationaal opzicht relatief gelijkmatig.

3.14.2 Inkomensongelijkheid, 2005

Bron: Eurostat.

3.14.3 Inkomensongelijkheid, 2012

Bron: Eurostat.

Hieronder wordt ingegaan op ongelijkheid aan de hand van de volgende vier indelingen van de bevolking: geslacht, opleiding, etnische herkomst en leeftijd.

Ongelijkheid naar geslacht

Op een groot aantal terreinen bestaan er in Nederland weinig verschillen tussen mannen en vrouwen. Ze verrichten even vaak vrijwilligerswerk en ze zijn even tevreden met hun leven en met hun huisvesting. Ook is hun opleidingsniveau ongeveer even hoog. Mannen leven twee jaar langer dan vrouwen in goede gezondheid. Dat is opmerkelijk omdat de levensverwachting van vrouwen bij de geboorte zo'n vier jaar hoger ligt dan die van mannen.

Dat de verschillen in opleidingsniveau gering zijn is ook opmerkelijk, omdat vrouwen nog niet zo lang geleden een achterstand hadden. Bij de jongere generaties is die achterstand echter omgeslagen in een voorsprong: meisjes doen het gemiddeld genomen beter op school dan jongens. Bovendien neemt bij de meest recente cohorten het percentage mannen dat een lager opleidingsniveau heeft dan hun ouders toe, een ontwikkeling die bij vrouwen nog niet zichtbaar is (Herweijer, 2010).

Op een aantal belangrijke terreinen hebben vrouwen echter ook nog steeds een achterstand op mannen. Zo verdienen vrouwen 4,1 euro per uur minder dan mannen. Dat verschil is in de loop der jaren niet veel veranderd. Weliswaar zijn steeds meer vrouwen gaan werken, maar de meeste vrouwen werken in deeltijd: 75 procent van de vrouwen heeft een baan van minder dan 35 uur. Hierdoor worden vrouwen beperkt in hun carrièremogelijkheden: deeltijders hebben minder kans om carrière te maken. Bovendien zijn vrouwen oververtegenwoordigd in slechter betaalde beroepen (Merens en Hermans, 2009).

3.14.4 Ongelijkheidsdashboard: Geslacht

Thema	Indicator	Eenheid	Recente gegevens			Ouder Vergelijkingsjaar		
			jaar	vrouw	man	jaar	vrouw	man
Welzijn	Tevredenheid met het leven	gemiddeld cijfer	2012/'13	7,9	7,7	2002	7,7	7,7
Welvaart	Inkomensverschillen	bruto uurloon (euro)	2012	18,7	22,8	2000	12,3	16,4
Instituties	Vertrouwen in instituties	% voldoende vertrouwen	2012	59	63	2004	49	53
Veiligheid	Onveiligheidsgevoelens	% onveilig	2013	47,4	29,6	2012	47,3	29,3
Soc. omg./ vrije tijd	Vrijwilligerswerk	% deelname	2013	49	49	2012	49	52
Bestaanszekerheid	Langdurig werkloosheid	% v/d beroepsbevolking	2013	3,1	2,8	2001	1,3	0,8
Gezondheid	Gezonde levensverwachting	jaren	2012	62,6	64,7	2000	60,9	61,5
Opleiding	Opleidingsniveau	% met startkwalificatie	2012	69	70	2001	58	64
Wonen	Tevredenheid met woning	rapportcijfer	2012/'13	8,3	8,1	2002	8,0	7,9
Burgers	Gegeneraliseerd vertrouwen	% voldoende vertrouwen	2012	63	68	2002	57	60

Ongelijkheid naar opleidingsniveau

Onderwijs en meer specifiek opleidingsniveau spelen een rol in de meest uiteenlopende onderdelen van het leven. Een goede opleiding is van invloed op de kansen op de arbeidsmarkt, maatschappelijke participatie, deelname aan cultuur, politieke betrokkenheid en gezondheid. Meer algemeen blijkt dat een goede opleiding bijdraagt aan het bereiken van een goede leefsituatie (Boelhouwer 2013).

Het gemiddelde opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking neemt jaarlijks toe. De ongelijkheid tussen laag- en hoogopgeleiden is echter groot. Van de indicatoren die in deze paragraaf bekeken worden is er slechts één waarbij er geen verschil is: hoog- en laagopgeleiden zijn even tevreden over hun woning.

Ten aanzien van de overige indicatoren zijn de verschillen behoorlijk groot. Het vertrouwen van laagopgeleiden is meer dan 20 procentpunt lager dan dat van hoogopgeleiden. Dit geldt zowel voor het vertrouwen in andere mensen als voor het vertrouwen in instituties. Ook ligt het percentage mensen dat

vrijwilligerswerk verricht, bij laagopgeleiden veel lager dan bij hoogopgeleiden. Het aandeel langdurig werklozen onder de laag opgeleiden is veel hoger dan onder de hoogopgeleiden. Dit verschil is de afgelopen jaren onder invloed van de crisis groter geworden. In de periode 2001–2013 is de werkloosheid onder hoogopgeleiden opgelopen van 1,0 tot 2,5 procent; bij laagopgeleiden is dit cijfer in dezelfde periode toegenomen van 2,7 procent naar 6,6 procent. Het verschil in gezonde levensverwachting is eveneens zeer groot: laagopgeleiden leven maar liefst 14 jaar minder in goede gezondheid dan hoogopgeleiden. Dit verschil is de laatste jaren bovendien nog toegenomen. Als de hiervoor beschreven verschillen in ogenschouw worden genomen is het verschil in levenstevredenheid eigenlijk vrij bescheiden.

3.14.5 Ongelijkheidsdashboard: Opleiding

Indicator	Thema	Eenheid	Recente gegevens			Ouder vergelijkingsjaar		
			jaar	lage opleiding	hoge opleiding	jaar	lage opleiding	hoge opleiding
Tevredenheid met het leven	Welzijn	gemiddeld cijfer	2012/'13	7,7	8,0	2002	7,6	7,9
Inkomensverschillen	Welvaart	gestandaardiseerd jaarinkomen (euro)	2009	22500	31700	2005	19800	27000
Vertrouwen in instituties	Instituties	% voldoende vertrouwen	2012	50	75	2004	43	63
Onveiligheidsgevoelens	Veiligheid	% onveilig	2013	32,0	44,5	2012	32,5	43,1
Vrijwilligerswerk	Soc. omg/ vrije tijd	% deelname	2013	40	60	2012	41	62
Langdurig werkloosheid	Bestaans- zekerheid	% v/d beroeps- bevolking	2013	6,6	2,7	2001	2,5	1,0
Gezonde levensverwachting	Gezond- heid	jaren (vrouw)	2012 ¹⁾	59,7	72,1	2000 ²⁾	58,3	70,8
Opleidingsniveau	Opleiding	% met start- kwalificatie	n.v.t.					
Tevredenheid met woning	Wonen	rapportcijfer	2012/'13	8,2	8,2	2002	7,9	8,0
Gegeneraliseerd vertrouwen	Burgers	% voldoende vertrouwen	2012	54	78	2002	50	70

¹⁾ 2009/2012.

²⁾ 1997/2000.

Ongelijkheid naar etnische herkomst

Ook bij niet-westerse allochtonen neemt het onderwijsniveau toe: de jongste generaties zijn hoger opgeleid dan eerdere generaties. Toch hebben ze nog te maken met een achterstand in opleiding ten opzichte van autochtonen, hoewel die achterstand heel geleidelijk iets vermindert. Bij niet-westerse allochtonen is de achterstand in onderwijs het grootst. Deze achterstand werkt voor hen, zoals dat hiervoor is beschreven, door op andere terreinen. Een voorbeeld hiervan is langdurige werkloosheid. Het percentage langdurig werklozen is onder niet-

westerse allochtonen al geruime tijd meer dan drie keer zo hoog als onder autochtonen. Ten aanzien van de inkomensverschillen is een toename te zien. Het gestandaardiseerd huishoudinkomen (waarbij rekening wordt gehouden met de huishoudenssamenstelling) is voor niet-westerse allochtonen 7000 euro per jaar lager dan voor autochtonen; in het jaar 2000 was dat nog 5000 euro.

3.14.6 Ongelijkheidsdashboard: Herkomst

Indicator	Thema	Eenheid	Recente gegevens			Ouder vergelijkingsjaar		
			jaar	niet westers allochtoon	autochtoon	jaar	niet westers allochtoon	autochtoon
Tevredenheid met het leven	Welzijn	gemiddeld cijfer	2012/'13	7,1	7,9	2002	7,4	7,6
Inkomensverschillen	Welvaart	gestandaardiseerd jaarinkomen (euro)	2012	18400	25400	2000	13300	18500
Vertrouwen in instituties	Instituties	% voldoende vertrouwen	2012	60	61	2004	47	51
Onveiligheidsgevoelens	Veiligheid	% onveilig	2013	44,0	37,7	2012	44,9	37,3
Vrijwilligerswerk	Soc. omg./vrije tijd	% deelname	2013	36	52	2012	41	53
Langdurig werkloosheid	Bestaanszekerheid	% v/d beroepsbevolking	2013	7,6	2,2	2001	2,8	0,8
Gezonde levensverwachting	Gezondheid	jaren (vrouw)		n/a	n/a		n/a	n/a
Opleidingsniveau	Opleiding	% met startkwalificatie	2012	58	71	2001	43	63
Tevredenheid met woning	Wonen	rapportcijfer	2012/'13	7,7	8,3		n/a	n/a
Gegeneraliseerd vertrouwen	Burgers	% voldoende vertrouwen	2012	47	67	2002	51	64

Als het gaat om het gevoel van onveiligheid en het vertrouwen zijn de verschillen tussen niet-westerse allochtonen en autochtonen vrij stabiel in de tijd. Bij het onveiligheidsgevoel en het vertrouwen in instituties zijn de verschillen bovendien tamelijk gering. Het verschil in het vertrouwen in andere mensen (het gegeneraliseerd vertrouwen) is groter. Iets minder dan de helft van de niet-westerse allochtonen heeft vertrouwen in de medemens, tegen tweederde van de autochtonen. Opvallend genoeg is dit vertrouwen onder autochtonen in de periode 2002–2012 toegenomen van 64 procent tot 67 procent, terwijl dit aandeel bij niet-westerse allochtonen juist daalde van 51 procent tot 47 procent.

Ongelijkheid naar leeftijd

Het grootste verschil tussen ouderen en jongeren is het opleidingsniveau. Ouderen zijn beduidend lager opgeleid dan jongeren. Hiervoor is al aangegeven dat verschillen in opleidingsniveau doorwerken op veel andere terreinen.

3.14.7 Ongelijkheidsdashboard: Leeftijd

Indicator	Thema	Eenheid	Recente gegevens			Ouder vergelijkingsjaar		
			jaar	25-35 jaar	65 jaar of ouder	jaar	25-35 jaar	65 jaar of ouder
Tevredenheid met het leven	Welzijn	gemiddeld cijfer	2012/'13	8,0	8,0	2002	7,7	7,8
Inkomensverschillen	Welvaart	gestandaardiseerd jaarinkomen (euro)	2012	23400	23600	2000	17 700	16 800
Vertrouwen in instituties	Instituties	% voldoende vertrouwen	2012	62	60	2004	54	51
Onveiligheidsgevoelens	Veiligheid	% onveilig	2013	46,2	28,9	2012	46,2	28,5
Vrijwilligerswerk	Soc. omg./ vrije tijd	% deelname	2013	47	43	2012	46	47
Langdurig werkloosheid	Bestaanszekerheid	% v/d beroepsbevolking	2013	2,2	nvt	2001	0,6	nvt
Gezonde levensverwachting	Gezondheid	jaren (vrouw)		nvt	nvt		nvt	nvt
Opleidingsniveau	Opleiding	% met startkwalificatie	2012	83	46	2001	75	37
Tevredenheid met woning	Wonen	rapportcijfer	2012/'13	7,8	8,4	2002	7,6	8,2
Gegeneraliseerd vertrouwen	Burgers	% voldoende vertrouwen	2012	62	66	2002	51	55

Het verschil in opleidingsniveau heeft echter weinig effect op de verschillen tussen leeftijdsgroepen. De verschillen tussen jongeren en ouderen zijn over het algemeen kleiner dan de hiervoor beschreven verschillen en tamelijk stabiel. Opvallend is dat het gestandaardiseerd huishoudinkomen voor ouderen nagenoeg gelijk is aan dat van jongeren: ondanks dat de meeste ouderen niet meer werken is hun inkomen even hoog als dat van jongeren (waar door de leeftijdsselectie de meeste studenten niet meegenomen werden). Anders dan veelal wordt gedacht voelen ouderen zich vaker veilig dan jongeren. Dat zal vooral te maken hebben met het activiteitenpatroon van jongeren: zij komen vaker op plekken waar criminaliteit plaatsvindt dan ouderen.